
**ԿԱՆԱՅՔ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՁ
(կարծրատիպեր եվ արդիականություն)**

ՀԱՍՄԻԿ ՇԱՓԱՂԱԹՅԱՆ

Կանանց և տղամարդկանց համար հավասար հնարավորությունների արդյունավետ քաղաքականության ձևավորումը դժվար է պատկերացնել առանց նրանց սոցիոսեռային դերերի ավանդական համակարգի փոփոխման, ինչպես նաև սոցիալական և հումանիտար գիտությունների մեջ նոր մեթոդաբանության ներդրման: Ինչ խոսք, վերջին մի քանի տասնամյակների ընթացքում կյանքն ինքը իր նոր հարցադրումներով տեղաշարժեց սեռային հավասարության հետ կապված ավանդական պատկերացումները: Այդ գործընթացներից անմասն չմնաց նաև Հայաստանը:

Մեր երկրում տեղի ունեցող սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական խոր փոփոխություններն ու ցնցումներն էապես փոխեցին մեր հասարակության սոցիալ-հոգեբանական պատկերը: Ինչպես անհատը, այնպես էլ ողջ հասարակական օրգանիզմը դուրս եկան կյանքի բնականոն, բայց և կարծրացած վիճակից և կառուցվածքային ու գործառույթային առումով առայսօր դեռևս ձևավորման ընթացքում են:

Վերջին շրջանում Երևանում «գենդեր» հասկացության շուրջ արհեստականորեն առաջացան իրարամերժ բազում մոտեցումներ: Հասարակության մի սովոր գանգված շարունակ պնդում է, որ գենդերային գաղափարախոսությունը խորթ է մեր ազգային նկարագրին, դրսից ներմուծված, օտարածին մտածողություն է և նպատակ է հետապնդում խարխլել դարերով արմատացած հայոց ազգային ավանդույթները: Իսկ մյուսները հակված են այն կարծիքին, որ սեռերի իրավահավասարության հիմնախնդիրներն ամենևին էլ խորթ չեն և, որ ամենակարևորն է, առաջընթաց քայլ են կայուն և ժողովրդավարական ազգային պետության կայացման ճանապարհին: Այդուամենայնիվ, կանանց քաղաքական ակտիվությունը և մասնակցությունը քաղաքական գործընթացներին կոնֆլիկտային հասարակությունների կարևոր օրինաչափություն են և դեմոկրատական քաղաքական համակարգի կարևորագույն ցուցանիշ: Արդի Հայաստանի հասարակական-քաղաքական իրավիճակն այնպիսին է, որ «կանանց մշակույթը» դիտվում է ածանցյալ «տղամարդկանց մշակույթից»:

Աշխարհի բնակչության մոտավորապես կեսը և Հայաստանի բնակչության ավելի քան 53 տոկոսը կանայք են, հետևաբար սոցիալա-

կան այս խմբի քաղաքական ներուժը բավականին մեծ է, որի անտեսումը կոպիտ սխալ կլինի մեր երկրի համար:

Հայացք նետելով անցյալին՝ կտեսնենք, որ Հայաստանը հնուց ի վեր իրավահավասար քաղաքացիների պետություն է եղել: Թեև հայ պատմագիրների վկայությամբ պետության և իրավունքի մասին գաղափարները Հայաստանում ձևավորվել են քրիստոնեության ընդունումից և գրերի գյուտից շատ ավելի առաջ, սակայն այս երկու իրադարձությունների նշանակությունը այդ գաղափարների մշակման և կայացման գործում անվիճարկելի է: Գրերի գյուտը հիմք դրեց Ոսկեդարի պատմագիտությանը, իսկ քրիստոնեությունը առաջին կրոնն էր, որը քարոզում էր կնոջ և տղամարդու բարոյական հավասարությունը: Հետևաբար հայ ժողովուրդն առաջիններից մեկն էր, որ քրիստոնեության ընդունմամբ, փաստորեն, ազգային համակրանք դրսևորեց նաև կանանց և տղամարդկանց բարոյական հավասարության գաղափարի նկատմամբ: Մեռերի հարաբերակցության հիմնախնդիրների վերաբերյալ մոտեցումները հետագա հարյուրամյակներում արժարժվեցին հայ պատմագիտական և իրավաքաղաքական հուշարձաններում, իսկ 19-րդ դարի կեսերից՝ նաև գրական ստեղծագործություններում և մամուլում:

1912 թ. «Մշակ» թերթի 40-ամյակի առթիվ լույս տեսած «Հայ կնոջ իրավունքը» երկհատորյակում (այստեղ ամփոփված էին 40 տարվա ընթացքում «Մշակում» լույս տեսած հոդվածները կանանց հարցի վերաբերյալ) մանրակրկիտ ներկայացված էր հայ կնոջ մտավոր և բարոյական զարգացման էվոլյուցիան: Նշվում էր, որ կինը ազգի տնտեսական, քաղաքական, բարոյական իրավիճակի հայելին է, անդրադարձն այն դրական և բացասական հարաբերությունների, որոնք ընթանում են հասարակության մեջ¹:

Խորհրդային իշխանության սկզբնական տարիներին կանայք ոչ միայն սահմանադրորեն ստացան տղամարդկանց հետ հավասար քաղաքական իրավունքներ, այլև բոլոր մակարդակների ընտրովի մարմիններին մասնակցելու հնարավորություն: Կանանց և տղամարդկանց «գուգակշիռ» մասնակցությունն ընտրովի մարմիններին հիմնականում ապահովվում էր կուսակցական կարգադրագրերի ձևով՝ քվոտային համակարգի միջոցով: Թեև վերջինս որոշ չափով հաղթահարում էր սեռային անհամաչափության ընդգծված դրսևորումը, սակայն դա ավելի շատ ցուցադրական էր: Եվ իսկապես, ընդհանուր համակարգը իրականում գենդերային առումով մնում էր խտրական: Չնայած հռչակված իրավահավասարությանը՝ կանայք շարունակում էին զրկված մնալ կենսագործունեության շատ ոլորտներից՝ մղվելով սակավ վարկանիշային և ցածր վարձատրվող ոլորտներ (կրթություն, առողջապահություն, սպասարկում և այլն), ինչը հնարավորություն էր տալիս նրանց

¹ Տե՛ս **Գ. Գրիգորյան**, Գենդերային մշակույթի հիմնախնդիրները հայ իրավաքաղաքական մտքի պատմության մեջ, «Գենդերային հետազոտություններ-6», Եր., 2001, էջ 59:

համատեղելու աշխատանքային և ընտանեկան պարտականությունները:

Գենդերային տեսության արդի հայեցակարգի ձևավորման գործում մեծ նշանակություն ունեցավ է. Դյուրկհեյմի «Հասարակական աշխատանքի բաժանման մասին» աշխատությունը: Նա գտնում էր, որ քաղաքակրթության զարգացումը հանգեցրել է նրան, որ քաղաքակիրթ ժողովուրդների մեջ կինը տղամարդուց բոլորովին տարբեր գործառույթներ ունի: «Ստացվել է այնպես, որ սեռերից մեկը ավանդաբար տիրապետում է հուզական գործառույթներին, իսկ մյուսը՝ մտավոր»², նշում է հեղինակը: Սակայն Դյուրկհեյմը համոզված էր, որ երկու սեռերն էլ լիակատար չեն, ուստի փոխլրացնում են մեկը մյուսին, ինչը նրանց դարձնում է համերաշխ: Դա էլ նպաստում է հասարակության ներսում սոցիալական և բարոյական կարգուկանոնի հաստատմանը:

Ժամանակակից աշխարհում սեռերի իրավահավասարության սահմանադրական դրույթը դեռևս բավարար նախապայման չէ կանանց ու տղամարդկանց իրական հավասարությունն ապահովելու համար: Այն ենթադրում է նաև հավասար հնարավորություններ. այս դրույթը շատ երկրներ ամրագրել են իրենց սահմանադրություններում՝ իբրև հավասար իրավունքների իրացման երաշխիք: Սակայն այս դաշտում մենք ունենք բավականին անելիքներ:

Հայաստանում ստեղծվել է մի այնպիսի իրավիճակ, երբ առաջին հայացքից օրենքներն ընդունվում են ժողովրդավարական սկզբունքով. չեն խախտվում սեռերի իրավունքները, օրենսդրական դաշտը երկու սեռերին հավասար հնարավորություններ է ընձեռում: Հայաստանը վավերացրել է կանանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությանը վերաբերող միջազգային պայմանագրերը: Իսկ պետական այրերի դիրքորոշումն ընդհանուր առմամբ հանգում է հետևյալին. իրավական տեսանկյունից ստեղծված են հավասար պայմաններ, և եթե կանայք ի վիճակի են, ապա կարող են կենսագործել իրենց ընձեռված հնարավորությունները:

Աշխարհում ներկայումս տիրապետում է այն պարզ ճշմարտությունը, որ կայուն և բարեկեցիկ հասարակություն ստեղծելու լավագույն երաշխավորը հասարակությունների զարգացման ժողովրդավարական ուղին է իր մասնակցային ավանդույթներով, որոնք ներառում են երկու սեռերին հավասարապես: Հարկ է նշել, որ տարբեր ոլորտներում սեռային իրավահավասարության հաստատման լրջագույն երաշխիքը նախ և առաջ քաղաքական կյանքում հավասարության հաստատումն է:

Որո՞նք են գենդերային իրավահավասարությունը խթանող գործոնները, ի՞նչը հատկապես նպաստեց կանանց սոցիալական դերերի և առաջին հերթին՝ քաղաքական վարքի անհամեմատ բարձրացմանը:

² Дюркгейм Э. Анализ социального статуса женщины и мужчины // "Основы гендерных исследований". М., 2000, с. 209.

Քաղաքական մասնակցության գործընթացում կանանց ներգրավման, նրանց դերի նկատելի բարձրացման և ընդհանրապես գենդերային իրավահավասարության հաստատման ճանապարհին, անտարակույս, խոշոր քայլ է համարվում կանանց քաղաքական և քաղաքացիական իրավունքներ ընձեռելը³: Այսպես, 1893 թ. Նոր Զելանդիայում կանայք առաջին անգամ ստացան ընտրական իրավունք, որին անմիջապես հետևեցին եվրոպական երկրները՝ Ավստրիա (1902 թ.), Ֆինլանդիա (1906 թ.), Նորվեգիա (1919 թ.), Իռլանդիա (1922 թ.), իսկ Ֆրանսիայում, Իտալիայում, Հունգարիայում, Ճապոնիայում՝ 1945 թ., և այլն:

Մյուս կարևորագույն քայլը, որով ժողովրդավար երկրները գենդերային անհամաչափության հաղթահարման առումով հասան լուրջ նվաճումների, գենդերային արդարության սկզբունքի կիրառումն էր՝ իրական գենդերային հավասարության ապահովման համար:

Քաղաքական կյանքում սեռային հավասարությունն ասվածը շատերի կողմից կարող է ընկալվել որպես սեռերի միջև քաղաքական դերերի բաշխվածություն 50/50 սկզբունքով: Սակայն իրականում սեռային հավասարությունը հասարակության կողմից կանանց և տղամարդկանց ընդհանրություններին և տարբերություններին, նրանց զանազան քաղաքական դերերին տրվող հավասար գնահատականն է⁴:

Ինչպես «Գենդերային և կանանց առաջնության հարցերով հատուկ խորհրդականի գրասենյակ» գենդերային մեյնսթրիմինգն է նշում, «Գենդերային հավասարություն» նշանակում է հավասար իրավունքներ, պարտականություններ և հնարավորություններ կանանց, տղամարդկանց, տղաների և աղջիկների համար: Հավասարությունը չի նշանակում, որ կանայք և տղամարդիկ դառնալու են նույնը, այլ այն, որ կանանց և տղամարդկանց իրավունքները, պարտականությունները և հնարավորությունները կախված չեն լինելու այն հանգամանքից՝ ծնվել են նրանք տղամարդ, թե կին՝ ճանաչելով կանանց և տղամարդկանց տարբեր խմբերի բազմազանությունը: Գենդերային հավասարությունը ենթադրում է, որ հաշվի են առնվում ինչպես կանանց, այնպես էլ տղամարդկանց շահերը, կարիքները և գերակայությունները: Մարդկային զարգացման տեսանկյունից գենդերային հավասարությունը վերաբերում է մի այնպիսի միջավայրի ստեղծմանը, որտեղ և՛ տղամարդիկ, և՛ կանայք կարող են զարգացնել իրենց ողջ ներուժը և վարել արդյունավետ, ստեղծագործ կյանք՝ իրենց կարիքներին ու շահերին համապատասխան, և համարվել հարակայուն մարդակենտրոն զարգացման թե՛ նախապայման, թե՛ ցուցիչ⁵:

³ Տե՛ս Steven Sridman, Nansy Fischer and Chet Meeks, Introducing the New Sexuality Studies, London and New York, 2009, էջ 38:

⁴ Տե՛ս Ն. Շվեդովա, Ս. Զաբելինա, Գենդեր. ձեր հարցերը և մեր պատասխանները, «Գենդերային հետազոտություններ-7», Եր., 2001, էջ 92:

⁵ Տե՛ս <http://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm>

Այլ կերպ ասած՝ սեռերի հավասարությունը կանանց և տղամարդկանց հավասար կարգավիճակն է՝ մարդու իրավունքների և հնարավորությունների իրականացման հավասար պայմաններում: Այս ճանապարհին գենդերային արդարության սկզբունքը լուրջ խթան դարձավ հասարակության քաղաքական կյանքում իրական հավասարության հաստատման համար: Միաժամանակ կարևոր է գիտակցել, որ բոլոր կանայք և տղամարդիկ նույնական չեն, որ կանանց խմբերի միջև կարող են լինել ավելի մեծ տարբերություններ, քան կանանց և տղամարդկանց:

Նշված երկու կարևորագույն քայլերի իրականացումը՝ կանանց քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների ընձեռումը և կանանց իրավունքների ու ազատությունների կենսագործման համար գենդերային արդարության և հավասարության սկզբունքների առաջնայնության ապահովումը, լրջորեն խթանեցին ժողովրդավարական երկրներում կանանց քաղաքական գիտակցության բարձրացումը և իրական քաղաքական ներուժի բացահայտումը: Ներկայումս, փաստորեն, կասկածից վեր է, որ սեռերի հավասարության ապահովումը ժողովրդավարական քաղաքական գործընթացների արդյունավետության բարձրացման կարևորագույն բաղկացուցիչն է: Այն միաժամանակ լայնորեն ապահովում է սոցիալական բարեկեցությունը: Ժամանակին դեռ սոցիալ-ուտոպիստ Շառլ Ֆուրիեն էր նշում, որ սոցիալական առաջընթացի ապահովման գլխավոր սկզբունքներից մեկը կանանց իրավունքների ընդլայնումն է: Պատահական չէ, որ գենդերային անհամաչափության հաղթահարման առումով ամենաբարձր ցուցանիշներ արձանագրած Շվեդիայում 1970-ականների վերջերից նկատվող սոցիալական բարեկեցության աճը զուգորդվեց հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներում սեռային հավասարության սկզբունքի ներդրմանը:

Կայացած ժողովրդավարական երկրներն արդեն մի քանի տասնամյակ այն համոզումն ունեն, որ հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներում կանանց և տղամարդկանց սպասելիքներն իրենց մասնակցությունից թեև կարող են տարբեր լինել, բայց և այնպես ունեն գոյության հավասար հնարավորություն: Եթե օրենքները, ծրագրերը, ժողովրդավարական որոշումները պաշտպանում են բնակչության միայն մի մասի շահերը, ապա առաջանում է աններդաշնակություն, որը կարող է բացասաբար անդրադառնալ ամբողջ հասարակության վրա: Այդ պատճառով էլ Արևմուտքի մի շարք երկրներում հասարակական կյանքի, այդ թվում նաև քաղաքականության տարբեր ոլորտներում, պետության կողմից իրականացվում է համակարգված սոցիոսեռային մոտեցում: Աշխատանքի միջազգային կազմակերպությունն այս կասկածությամբ նույնիսկ սկսել է իրականացնել սեռային պլանավորում, որի առանցքային գաղափարը կանանց և տղամարդկանց յուրահատկությունների հաշվառումն է օրենսդրության, քաղաքական գործըն-

թացների զարգացման յուրաքանչյուր փուլում և ընդհանրապես երկրում իրականացվող ցանկացած այլ ձեռնարկումներում: Այս առումով հատկանշական է Սկանդինավյան երկրների, մասնավորապես Շվեդիայի փորձը⁶: Շվեդիայի պետական ապարատում արդյունաբերության, զբաղվածության և հաղորդակցության միջոցների նախարարությանն առընթեր գործում է գենդերային հավասարության հարցերով զբաղվող հատուկ ստորաբաժանում, որը գլխավորում է նախարարը: Նա պատասխանատու է կառավարության քաղաքականության համար՝ միտված սեռային հավասարության հաստատմանը: Իսկ կառավարությունն իր հերթին կոլեկտիվ պատասխանատվություն է կրում գենդերային քաղաքականության նպատակների իրականացման համար: Բացի այդ, յուրաքանչյուր նախարար պատասխանատու է ձեռնարկվող այն գործողությունների համար, որոնք պետք է նպաստեն տղամարդկանց և կանանց միջև հավասարության հաստատմանն իրենց հաշվետու ոլորտներում⁷:

Այսօր մենք ականատեսն ենք մեր հասարակության տարբեր ոլորտներում սեռով պայմանավորված խտրականության դրսևորումների բազում դեպքերի, որոնք կարծես կազմում են մեր «կվազի» իրականությունը: Մենք հաճախ ենք սիրում բոլոր հարցերում համեմատվել տարբեր երկրների հետ, նույնիսկ այնպիսիների, որոնք քննարկվող ոլորտում արդեն մի քանի տասնամյակներ միայն հաղթանակներ են գրանցում:

Ինչ է տեղի ունենում Հայաստանում, ինչպիսի՞ն է Հայաստանի քաղաքական դաշտի գենդերային խճանկարը, ի՞նչ կարծրատիպեր են վերարտադրվում մեր քաղաքական համակարգում, և համանման բազում հարցեր այսօր էլ լուրջ քննարկման կարիք ունեն:

2013 թ. հունիսի 29-ից ուժի մեջ մտավ ՀՀ «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» Ազգային ժողովի կողմից մայիսի 20-ին ընդունված օրենքը (կամ այլ կերպ՝ գենդերային արդարություն հաստատող օրենքը):

Օրենքը սահմանում է կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման երաշխիքները քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական, մշակութային և հասարակական կյանքի այլ ոլորտներում և կարգավորում դրանց առնչությամբ ծագող հարաբերությունները: Այն ուղղված է կանխելու սեռային հատկանիշի հիմքով խտրականության բոլոր ձևերը: Օրենքով մասնավորապես ամրագրված է, որ հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում ուղղակի և անուղղակի գենդերային խտրականությունն արգելվում

⁶ Տե՛ս **Հ. Շափաղաթյան**, Քաղաքական մասնակցության արդի հիմնախնդիրները, Եր., 2007, էջ 121:

⁷ Տե՛ս **Ի. Շկոլնիկով**, Գենդերային հավասարության Սկանդինավյան մոդելը, «Գենդերային հետազոտություններ- 2», Եր., 2003, էջ 127:

է: Ավելին, գենդերային խտրականության դեպքերը կարող են բողոքարկվել վարչական կամ դատական կարգով:

Իսկ ի՞նչ ունենք իրականում:

Համաշխարհային տնտեսական ֆորումի հրապարակած Գլոբալ գենդերային անհավասարության զեկույցում («Global Gender Gap Report 2013») Հայաստանը զբաղեցնում է 94-րդ տեղը՝ 2 կետով իր դիրքերը զիջելով նախորդ տարվա ցուցանիշին: Զեկույցում վեր են հանվում սեռային հավասարության իրավիճակային դրսևորումներ հետևյալ չորս հիմնական ոլորտներում՝ տնտեսություն, քաղաքականություն, առողջապահություն և կրթություն: Հատկապես շեշտվում է գենդերային անհավասարության և ազգային մրցունակության միջև կապը, քանի որ երկրի մրցունակությունը զգալիորեն պայմանավորված է նրանով, թե ինչ չափով են կանայք ներգրավված երկրի զարգացման գործընթացներում:

136 երկրներից կազմված ցուցակը գլխավորում են Իսլանդիան, Ֆինլանդիան և Նորվեգիան: Ռուսաստանը այս վարկանիշային աղյուսակում զբաղեցրել է 61-րդ տեղը, Վրաստանը՝ 83-րդ, Ադրբեջանը՝ 99-րդ, Թուրքիան՝ 120-րդ: Աղյուսակի վերջին հորիզոնականում է Եմենը: Զեկույցի տվյալներով, Հայաստանը «Կանայք քաղաքականության մեջ» ցուցանիշով զբաղեցնում է 115-րդ տեղը:

Նշենք, որ Հայաստանի դիրքերը այս զեկույցով տարեցտարի նահանջ են ապրում⁸: Առաջին անգամ մեր երկիրը ներառվել է այս վարկանիշային աղյուսակում 2007 թ.-ին՝ զբաղեցնելով 71-րդ տեղը (128 երկրների շարքում), 2008-ին Հայաստանը 78-րդ տեղում էր, 2009-ին՝ 90-րդ, 2010-ին՝ 84-րդ (135 երկրներից), 2012-ին՝ 92, իսկ 2013 թ. 94-րդն էր 136 երկրներից:

Եթե այս տեսանկյունից փորձենք դիտարկել իշխանության մարմիններում, հատկապես ընտրովի մարմիններում կանանց ցածր ներկայացուցչության պատճառները, ապա պետք է արձանագրել, որ «քաղաքականությունը կնոջ գործը չէ» կարծրատիպը շատ հաճախ պաշտպանություն է գտնում հենց իրենց՝ կանանց կողմից: Այդ են վկայում վերջին մի քանի ընտրությունների նախաշեմին կին ընտրողների շրջանում անցկացված սոցիոլոգիական հարցման տվյալները:

Գենդերային անհամաչափությունը ծայրահեղորեն է դրսևորված նաև տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում: Պատճառը սեռային հավասարության վերաբերյալ մարզային բնակչության ավանդապաշտությունն է և հասարակության հայրիշխանական ավանդույթները, որոնք, որպես կանոն, մայրաքաղաքից հեռու գտնվող բնակավայրերում առավել ուժգին են դրսևորվում: Գրեթե բացակայում է կանանց ներգրավվածությունը տեղական իշխա-

⁸ Այդ մասին տե՛ս **Ա. Ալեքսանյան**, Կանանց քաղաքացիավարական ներկայացվածության հիմնախնդիրները ՀՀ-ում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Միջազգային հարաբերություններ, Քաղաքագիտություն», 144.6, 2014 (№ 3), էջ 36-46:

նության մարմիններում, ինչի հետևանքով բարձր բանականությամբ օժտված, մասնագիտական հարուստ գիտելիքների տեր, նախաձեռնող կանանց մի ստվար զանգված շարունակում է օտարված մնալ հրապարակային քաղաքականությունից: Ավելին, քաղաքային համայնքապետերի թվում կանայք չեն եղել և միայն գյուղապետերի թվում ժամանակ առ ժամանակ չնչին տոկոս են կազմել:

Դրա վառ ապացույցն են Գենդերային հետազոտությունների և առաջնորդության ԵՊՀ կենտրոնի և Արիզոնայի պետական համալսարանի Մելիքյան կենտրոնի և Սոցիալական փոխակերպումների դպրոցի հետ համագործակցությամբ 2014-2015 թթ. համար հայտարարված դրամաշնորհային ծրագրի շրջանակներում մեր հետազոտության արդյունքները: Հետազոտությունը կրում էր «Տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններում կանանց քաղաքական մասնակցությունը. խնդիրներ և հեռանկարներ»⁹ անվանումը: Ծրագրի շրջանակներում հետազոտվել են տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններում կանանց քաղաքական մասնակցության առանձնահատկությունները, ինքնաբացարկ հայտարարելու պատճառները: Ծրագրի նպատակն էր՝

- Ուսումնասիրել կանանց քաղաքական մասնակցությանն առնչվող, հատկապես ընտրությունները և տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեությունը, իրավասություններն ու լիազորությունները կարգավորող օրենսդրական դաշտը:

- Բացահայտել կանանց տեղական ինքնակառավարման մարմիններում թեկնածություն առաջադրելու, հետագայում ինքնաբացարկ հայտնելու պատճառներն ու շարժառիթները:

- Համեմատել ՏԻՄ ընտրություններում հաղթած կանանց և ինքնաբացարկ հայտնած կանանց կարծիքները՝ կանանց քաղաքական մասնակցության խնդիրների, ինքնաբացարկ հայտնելու և հարակից այլ հարցերի առնչությամբ:

- Վեր հանել ՏԻՄ-ին կանանց քաղաքական մասնակցությանն առնչվող առանձնահատկությունները:

Հետազոտության ժամանակահատվածում 915 համայնքներից միայն 18 համայնքի ղեկավարներն են եղել կանայք, ընդ որում՝ նրանք միայն գյուղական համայնքների ղեկավար են, քաղաքային համայնքներում կանայք որպես ղեկավար ներկայացված չեն:

2014 թ. մարտի 9-ի՝ 40 համայնքի ղեկավարների ընտրություններում գրանցվել էր 28 ինքնաբացարկ, որոնցից 4-ը կանայք էին (ինքնաբացարկների 13.8 տոկոս): Նշված 28 ինքնաբացարկից 23-ը (82.14 տոկոս) ապահովել էր մնացած միակ թեկնածուի հաղթանակը:

Կանանց քաղաքական մասնակցությունը խոչընդոտող գործոնները

⁹ http://ysu.am/files/Hasmik_Shapaghatyan_Final_Report_ARM.pdf

րից նշվում էին **կարծրատիպերը** և **տնտեսական գործոնները**:

Հետաքրքիր է, որ առավելապես շեշտադրվում էին ոչ թե կարծրատիպերը, որոնք համայնքի կին ղեկավարները հիմնականում համարում են հաղթահարելի, այլ գյուղերի տնտեսական վատ վիճակը:

Ուշագրավ էր, որ համայնքի կին ղեկավարները երբևէ չեն երազել դառնալ ղեկավար, համայնքի առաջնորդ, քաղաքական գործիչ, այլ դարձել են գյուղապետ, որովհետև

- նախկինում հայրը կամ ամուսինն են եղել գյուղապետ, որը հիմք ընդունելով՝ գյուղացիները վստահել են նրանց,

- եղել են գյուղի կրթված կամ կարողունակ ուժ, աչքի ընկել կա՛մ անձնական, կա՛մ հասարակական որևէ խնդրի հաջող լուծմամբ:

Այսպիսով, քաղաքական մասնակցության որոշումը խոչընդոտող պատճառները կարելի է պայմանականորեն խմբավորել ըստ 2 տիպի գործոնների.

- Սեռով պայմանավորված խտրականության դրսևորումներ կանանց քաղաքական մասնակցության նկատմամբ (անմիջական ազդեցության գործոններ):

- Ընդհանուր սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական պատճառներ, որոնք խոչընդոտում են կանանց քաղաքական մասնակցությունը (միջնորդավորված ազդեցության գործոններ):

Նշված գործոնները պատճառ են դառնում պասիվ մասնակցության, անհետաքրքրության՝ քաղաքական մասնակցության նկատմամբ, իսկ հետաքրքրվածության դեպքում՝ ռեսուրսների ու հնարավորությունների կամ գիտելիքների ու հմտությունների պակասի կամ բացակայության:

Կանանց պասիվ քաղաքական մասնակցության պատճառներից շեշտադրվել են նաև

- կանանց անվստահությունը սեփական ուժերի նկատմամբ,
- հատկապես ընտանիքի, մասնավորապես ամուսնու, որոշ դեպքերում՝ հարազատների և ընկերների աջակցության բացակայությունը:

Կին ղեկավարներն ու փորձագետները նշում էին ամուսինների կողմից կանանց աջակցելու կարևորությունը քաղաքական մասնակցության որոշում կայացնելիս, կարևորում էին կանանց մասնակցությունը կրթության, վերապատրաստման ծրագրերին, ինչը դրական ազդեցություն կունենա կանանց ինքնավստահություն, սեփական ուժերի նկատմամբ հավատ ձեռք բերելու գործում:

Եվ այսպես, ընդհանրացնելով օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հանգամանքները, կանանց «չմասնակցության պատճառները հետևյալներն են՝

- անհավասար մրցակցություն գնահատվող երևույթի հետևանք. նախ կանայք պարզապես ձևականորեն են մասնակցում ընտրություններին՝ այլընտրանք ապահովելով թեկնածուի համար, կատարելով

մարիոնետի դեր, ինչի պատճառով որևէ տեսլական, ծրագիր ունենալն անհիմաստ է,

- մյուս կողմից՝ այդ անհավասար մրցակցության պատճառները կանանց հնարավորությունների, գիտելիքների տեսլական կամ դիրքորոշում չունենալը կամ գրեթե չունենալն են:

Հետազոտության արդյունքների վերլուծության հիման վրա արվել են մի շարք առաջարկություններ (իրավական՝ ինստիտուցիոնալ և տեղեկատվական), որոնք հիմնականում ուղղված են հետևյալ խնդիրների լուծմանը.

- կնոջ քաղաքական մասնակցության վերաբերյալ կարծրատիպերի հաղթահարում, մասնավորապես ՏԻՄ մակարդակում, ՏԻՄ-ում աշխատող կին գործիչների նկատմամբ,

- կին առաջնորդի դրական կերպարի ստեղծում, մասնավորապես համայնքի կին ղեկավարների, ավագանու կին անդամների դրական կերպարի ձևավորում,

- կանանց մասնակցության խթանում հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում, ռեսուրսների հավասար հասանելիության ապահովում,

- փոփոխություններ իրավական դաշտում՝ կանանց քաղաքական մասնակցությունը խթանելու և երաշխավորելու նպատակով,

- կանանց կրթական, մասնագիտական հմտությունների բարձրացմանն ուղղված աշխատանքներ, լրացուցիչ և շարունակական կրթության համակարգի ներմուծում և բարելավում:

Կանանց քաղաքական մասնակցությունը հատկապես տեղական ինքնակառավարման մակարդակում կարելի է խրախուսել և երաշխավորել նրանց հնարավորությունները հզորացնելու, տնտեսական, կրթական, սոցիալական պոտենցիալը վեր հանելու, հասարակության բոլոր ոլորտներում ընդգրկվածությանն աջակցելու միջոցով:

Ինչ վերաբերում է խորհրդարանում կանանց ցածր ներկայացուցչության պատճառներին, ապա դրանք բազմազան են, որոնք պայմանականորեն կարելի է դասակարգել հետևյալ կերպ.

- թերևս ամենագլխավորն այն է, որ թեև կին ընտրողները մեծամասնություն են հասարակության մեջ, սակայն նրանք ամենաքիչն են վստահում կին թեկնածուներին,

- կանանց շարժումը ձևավորման փուլում է և դեռ չի վերածվել ճնշման հզոր միջոցի,

- ի սկզբանե ավելի քիչ կին թեկնածուներ են առաջադրվում, այդ պատճառով էլ ընտրողը իրական հնարավորություն չի ստանում նրանց օգտին քվեարկելու,

- վերացված են քվտաները, չի իրագործվում «աջակցվող քաղաքականությունը», այսինքն՝ պետության կողմից ստեղծված չեն կա-

նանց ներկայացուցչությունն ապահովելու համապատասխան մեխանիզմներ,

- կանայք չափազանց ծանրաբեռնված են կենցաղային հոգսերով, այսինքն՝ կանանց քաղաքական ակտիվությունը խոչընդոտող հիմնական գործոններից մեկը նրանց կրկնակի ծանրաբեռնվածությունն է,

- կան հոգեբանական արգելքներ (պատասխանատվության վախ, թերարժեքության բարդույթ, ինչը սոցիալականացման սխալ գործընթացի հետևանք է),

- քաղաքական մշակույթի պատմական ավանդույթը, մեր հոգեկերտվածքը,

- բացակայում է ազատ մրցակցությունը, ընտրություններն ավելի ու ավելի են «փողային» բնույթ ստանում, իսկ կանանց ֆինանսական ռեսուրսներն անհամեմատ փոքր են,

- երկրի քաղաքական և տնտեսական կյանքի քրեականացումը,

- ընտրություններում մեծ դերակատարություն են ստանձնում կուսակցությունները, որոնք այսօր Հայաստանում հիմնականում «տղամարդկային» են:

Այս շարքը կարելի է շարունակել, ինչն արդեն իսկ մտորելու և իրավիճակը վերլուծելու, համեմատություններ անելու տեղիք է տալիս, ինչը ենթադրում է մի կողմից՝ գիտական, քաղաքական և սոցիոլոգիական լուրջ հետազոտություններ, մյուս կողմից՝ կարծրատիպային համակարգը մեղմելու և փոփոխելու համալիր միջոցառումներ:

Իսկապես, հայ հասարակությունն այսօր կարիք ունի բացահայտելու կանանց ներուժային հնարավորությունները հատկապես քաղաքականության բնագավառում, ժողովրդավարացման գործընթացներում կանանց՝ մինչ այդ անտեսված ռեսուրսը արդյունավետ օգտագործելու: Գուցե կանա յք իրենց առաջադրած լուծումներով կարողանան պատասխան տալ մարդկության առաջ ծառայած բազում հիմնախնդիրներին...

Վերջում մեջբերենք ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի նախկին ղեկավար Տեո-Բեն Գուրիբաբի մի առիթով արտահայտած միտքը. «Մենք պետք է հարց տանք մեզ. կարո՞ղ ենք մեզ թույլ տալ անտեսել կնոջ ձայնը, հնարավո՞ր է, որ կանանց առաջարկած լուծումներն այն են, ինչ աշխարհը փնտրում է»: Սա իսկապես նշանակում է, որ առաջադեմ աշխարհում կանանց քաղաքական և քաղաքացիական մասնակցությունը դարձել է ժողովրդավարության կայացման էական գործոն:

Բանալի բառեր – գենդերային անհամաչափություն, աջակցվող քաղաքականություն, տղամարդկային մշակույթ, ժողովրդավարական ընթացակարգ, հավասար հնարավորություններ, սոցիալական դեր, ընտրական իրավունք, գենդերային արդարության սկզբունք

АСМИК ШАПАГАТЯН – Женщины в политике (стереотипы и современность). – Сегодня в разных сферах нашего общества всё ещё наблюдается множество случаев дискриминации по половому признаку. На первый взгляд принцип равноправия полов не нарушается, законодательство предоставляет обоим полам равные возможности. Однако правовая база и действительность сильно между собой расходятся. Политическая активность женщин – это, с одной стороны, главная закономерность постконфликтных обществ, а с другой стороны – ключевой показатель демократической системы. Социально-политическая ситуация в Армении такова, что женщины оттесняются на второй или третий план и рассматриваются как производные маскулинной культуры. Между тем они составляют более 53% населения Армении, политический потенциал этой социальной группы довольно велик, игнорировать его для такой страны, как наша, недопустимо.

Ключевые слова: *гендерный дисбаланс, маскулинная культура, демократические процедуры, равные возможности, социальная роль, избирательное право, принцип гендерной справедливости*

HASMIK SHAPAGHATYAN – Women in Politics (stereotypes and modernity). – Nowadays we witness many cases of sex-based discrimination in different spheres of our society that seem to compile our “quasi” reality. A situation created in Armenia from the first sight is seen as: the laws are adopted according to democratic procedures and the rights of sexes are not violated, also, it can be said that the legislation provides equal opportunities for both sexes. But in reality thousands of problems are accumulated that are emerging from the discrepancies between the reality and the legal framework. Women’s political activism and political participation are from one side an important consistency of a post-conflict society, from the other side it is the key indicator of a democratic political system. A social and political situation in contemporary Armenia is of a kind that regardless of women’s wishes they are pushed back to the second and third plans and are considered to be derivatives of masculine culture. Women constitute nearly the half of the world’s and more than 53% of Armenia’s population. Consequently, the political potential of this social group is quite enormous and it would be luxurious to ignore this fact in relation to a country like ours is. The above-mentioned issues are discussed in the article.

Key words: *gender imbalance, supportive policies, the masculine culture, democratic procedures, equal opportunities, social role, the right to vote, the principle of gender equity*